

Ordasi Ágnes

Egy kis városi tanács esete a nagy nemzetközi tanácstalansággal¹

Egy kérészállam születése

Bevezető

1918. október 30-a nagy nap volt a nyurga, göndör fürtös, alig 28 éves Salvatore Bellasich életében. A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács (FONT) ugyanis őt kérte fel, hogy a „fiumei nép” nevében kiadott proklamációt olvassa fel a Piazza Dantén összesereglett és az „Italia o morte” szavakat skandáló,² csaknem húszezer fős tömeg előtt a Lloyd Hotel olasz nemzeti színű zászlókkal ékesített balkonján. A FONT megtisztelő választása tudatosan esett Bellasichra, hiszen a városatya, fiatal kora ellenére, már a világháború előtt is aktívan részt vett a helyi politikai eseményekben, az impériumváltások során pedig – Ljubinka Karpowicz szavait idézve – Gabriele D’Annunzio, Antonio Grossich és Riccardo Zanella mellett a kikötőváros egyik legbefolyásosabb tagjává vált.³ Mindennek ellenére működése még a Fiume történelmével foglalkozó kutatók közt is csak nagy vonalakban ismert, éppen ezért tanulmányommal három fő célt tűztem ki magam elé.

Egyrészt bemutatom, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával egyidejűleg milyen társadalmi és politikai folyamatok mentek végbe Fiumében, és hogy a magyar államhatalom helyén milyen államformációk, „kérészállamok” jöttek itt létre. Másrészt, mivel az impériumváltások során a helyi elitek reakciói és alkalmazkodási kísérletei kiemelt jelentőséggel bírtak, Salvatore Bellasich karrierútjának segítségével a közéletet meghatározni képes egyének lehetőségeinek és korlátjainak egyik példáját vázolom fel. Végző célom azonban, hogy az „önálló Fiume genezisének” bemutatásával hozzájáruljak a sikeres vagy sikertelen államhá-

¹ Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP–19–3–III–KRE–1 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² Beszélgetés Fiume utolsó magyar országgyűlési képviselőjével. *Világ*, 1925. október 1. 6.

³ Ljubinka Toševa Karpowicz: The „State of Rijeka” of the Italian National Council (23 November 1918–12 September 1919). In Angela Ilic et al. (szerk.): *Blick ins Ungewisse: Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum 1917 und danach*. Regensburg, Friedrich Pustet, 2019. 19–32.

alakulás/felbomlás tényezőinek meghatározásához, a kérészállamok tipologizálásához, valamint az állami lét, az államiság mibenlétének definiálásához.

Mindez Fiume esetében azért indokolt, mivel az empirikus kutatások tanúsága szerint a kikötőváros nem Gabriele D'Annunzio Carnarói Olasz Régensségével érte el önálló államiságát, hanem már 1918 telén, a FONT hatalomra kerülésével. Egészen pontosan 1918 novemberének végétől, amikor a körülmények végre lehetővé tették, hogy a FONT kisajátíthassa a város erőforrásait, és fokozatosan elvonja a fiumei magyar kormányzóság által gyakorolt állami jogköröket. A hatalmi helyzet ellenére a FONT célkitűzéseit csak részben érthette el, mivel a kül- és belpolitikai síkon jelentkező újabb kihívások nemcsak gátat szabtak elképzeléseinek, de határukra a testület személyi állománya, szerepe és értékelése is módosult.

Így amikor 1919 szeptemberében Gabriele D'Annunzio megérkezett Fiumébe, már egy számos kudarcot átélő, a lakosság szemében devalváló kormánysszervvel találkozott, amelyet célszerűbbnek tartott átalakítani és saját szolgálatába állítani. A FONT átszervezése és háttérbe szorítása lényegében az első lépésnek számított D'Annunzio hatalmi ambícióinak megvalósításában, amelyek 1920 szeptemberében a Carnarói Régensség kikiáltásával és a FONT megszűnésével érték el csúcspontjukat. D'Annunzio államalakítási kísérlete viszont csak tiszavirág-életűnek bizonyult. Alig fél évvel később, 1921 tavaszán – az olasz és a jugoszláv kormány megegyezésének értelmében – annak hamvaiból már egy új állam bontakozott ki: a Fiumei Szabadállam. Igaz, a helyi lakosságnak a háború óta óhajtott stabilitásra és a békére 1924-ig, Fiume olasz annexiójáig várnia kellett.

A kérészállamiság legfőbb dimenziói

Az úgynevezett Fiume-kérdés kezelésének elhúzódásában nagy szerepet játszott a város multinacionális, többnyelvű mivolta, valamint a nemzetközi szintre emelkedett dilemmák, amelyek Fiume hovatartozása körül forogtak. És éppen ez a harmadik tényező volt az egyik oka annak, hogy erről az időszakról pontos és igazán hiteles demográfiai adatok nem állnak rendelkezésre. A hatalomra jutó FONT ugyanis már a kezdetektől tudatosan törekedett arra, hogy a kikötőváros olasz jellegét és az olasz nyelvű lakosság számarányát legalább látszólag erősítse, és ezzel a külföld, elsősorban a győztes nagyhatalmak állásfoglalását számára kedvező módon befolyásolja.

Ennek ellenére a lakosság számarányáról és nemzetiségi megoszlásáról egyfajta kép mégiscsak alkotható. Egan Lajos, Fiume utolsó kormányzója az összlakosság számát 1919 februárjában 46 264 főben határozta meg, és ugyancsak ezt a számot adta meg William Klinger (1972–2015) horvát történész 2007-es, a CEU-n megvédett *Negotiating the Nation: Fiume, from Autonomism to State Making 1848–1924* című disszertációjában. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy mind Egan, mind Klinger elsősorban a FONT által ellenőrzött fiumei sajtóra támaszkodott, és az adatok meg-

bízhatóságához ők is fenntartással viszonyultak. Ez különösen az etnikai arányokat illetően bír nagy jelentőséggel, mivel ennek alapján az olasz ajkúak számarányát 62, a horvátokét 20, a magyarokét pedig 9,6, illetve 10%-ra becsülték. Összevetve az 1910-es, utolsó magyar népszámlálási adatokkal ez az összlakosságot illetően 3542 fővel kevesebb személyt jelent, illetve a korábbi 48,6%-os olaszság több mint 13%-kal való emelkedését elsősorban a horvátok (26,8%) és a magyarok (13%) kárára.⁴ Ezek az eredmények pedig már a kortársakat is igencsak elgondolkodtatták.

Az önálló Fiume létrejöttét és a FONT kormányzatát a területiség szempontjából is érdemes körbejárni. Vagyis azt, hogy hol húzódtak a FONT uralmának fizikai határai, mely területekre terjesztette ki a hatalmát, illetve ott, ahol korlátokba ütközött, miért nem volt képes az elé tornyosuló akadályokat még D'Annunzio alatt sem megkerülni. A határkérdésekkel járó dilemmák, konfliktusok csaknem valamennyi európai államot sújtották, ám Fiume helyzetét igazán kényessé az tette, hogy a Horvát Királyság felé már a dualizmus időszakában sem rendelkezett egyértelmű határral. Ez annak volt a következménye, hogy Fiumét és a horvát Sušakot a neo-abszolutizmus horvát korszaka alatt, az 1850-es években egyesítették, a két települést elválasztó Rječina folyót pedig elcsatornásították és új mederbe terelték. Az alkotmányos rend helyreállításával,⁵ majd a horvát–magyar kiegyezés megkötésével azonban Sušak és Fiume egysége megbomlott, így míg Fiume corpus separatumnaként magyar közigazgatás alá került, addig Sušakon továbbra is a báni kormányzat érvényesült. Azaz az egymás szomszédságában lévő két város újra az országhatár két különböző oldalán találta magát. Ugyanakkor az időközben kivitelezett szabályozási munkák miatt már valóban releváns kérdésként merült fel, hogy hol is húzódik ez a bizonyos határ: a Rječina régi vagy új medrének közepén?⁶

A hatalmi átmenetek éveiben a kérdést az olasz és a jugoszláv kormány között létrejött rapallói egyezmény döntötte el 1920. november 12-én: az 1921 áprilisában megszülető Fiumei Szabadállam elismeréséért cserébe a Baross-kikötő és a Delta-terület is a jugoszláv állam tulajdona lett.⁷ Ugyanakkor Fiume város(állam)a kikötő nélkül meglehetősen kiszolgáltatott helyzetben találta magát.

⁴ William Klinger: *Negotiating the Nation: Fiume – From Autonomism to State Making (1848–1924)*. Doktori disszertáció. Florence, 2007. 193.; Ordasi Ágnes (szerk.): *Egan Lajos naplója. Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920)*. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019a. 133.

⁵ Ferenc József 1860-ban kiadott októberi diplomájával lazított az 1849 óta tartó abszolutisztikus kormányzati formán, majd az 1867-es kiegyezéssel elismerte Magyarország alkotmányát.

⁶ Ordasi Ágnes: Térfoglalás. A fiumei (?) Delta megszerzésének stratégiái. *Urbis*, 14. (2020). 47–68. A dilemma a századfordulón vált ismét akuttá, mivel addigra a csatorna és a folyó közti kis farakodóként használt Delta nevű terület a feltöltések által látványosan megnőtt, és ami még ennél is lényegesebbnek bizonyult, Fiume legértékesebb, legforgalmasabb és stratégiailag is legfontosabb kikötője, a Baross-kikötő is ehhez a vitatott részhez tapadva épült fel. A Delta-farakodóhely és a Baross-kikötő ügye az impériumváltások éveiben még vitálisabb kérdésként merült fel.

⁷ Ordasi (2020): i. m. 47–68.

Salvatore Bellasich: egy karakteres életút

Jól ismert tény, hogy Fiume az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása alatt kivételes helyzetet élvezett, hiszen magyar nemzetpolitikai és gazdasági szempontból kiemelt jelentőségű volt. Mindazonáltal Fiumének a magyar államstruktúrában elfoglalt sajátos státusza 1890-re már kimondottan kényelmetlenné vált a centralizálásra és modernizálásra törekvő központi budapesti kormányzat szemében. Már csak azért is, mivel a kikötőváros az 1870-es fiumei provizórium, valamint az 1872-ben belügyminiszterileg jóváhagyott városi statútum értelmében az önálló állami léthez szükséges legfontosabb tulajdonságokkal rendelkezett. A rendi korszakból átörökölt kiváltságai azonban elsősorban a lakosság lokálpatriotizmusát táplálták, így a helyiek lojalitási hierarchiájában a magyar állam csak a második lehetett. A magyar kormány emiatt elérkezettnek látta az időt, hogy ezt az ambivalens, összetett viszonyt a maga számára kedvezőbbé tegye.⁸

1. ábra: Fiume, a Kormányzósági Palota főhomlokzata a 19. század végén

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Klösz György fényképei

Ebben a gazdaságilag fejlődő, ám társadalmilag, politikailag és közjogilag mind terheltebbé váló miliőben látta meg a napvilágot Salvatore Bellasich 1890-ben Fiumében, ahol gyermekéveit is töltötte. Bellasichot szülei 1900-ban a helyi m. kir. állami gimnáziumba írtatták be, ahol tandíjmentességet élvezett, és 1904-ben

⁸ Ordasi Ágnes: *Modellváltások a fiumei kormányzóság feladat- és hatásköreinek meghatározásában – Centralizációs stratégiák Fiumében*. Segédlet a fiumei kormányzóság repertóriumához. Kaposvár, MNL Somogy Megyei Levéltár, 2018.

még a Glavinich-alap ösztöndíját is elnyerte.⁹ A tandíjmentesség és a külön támogatás minden bizonnyal nagy segítséget jelentett a négygyerekes családnak a drága kikötővárosban. A gimnáziumban töltött évek azonban a mindennapi környezet, a társadalmi minták és az iskolai szocializáció miatt bizonyultak igazán relevánsnak.

Bellasich már a középiskolai tanulmányai alatt meglehetősen intenzív nyelvi, kulturális és etnikai kontaktzónában találta magát, hiszen osztálytársai közt olasz, horvát és magyar anyanyelvű tanulók egyaránt feltűntek, ugyanakkor többnyire magyar tanárok oktatták. Mi több, a fiumei gimnázium diákjai ekkor már a kötelező magyar nyelvtanulás alól is csak kivételes esetben mentesülhettek. Ezt általában a szakirodalom és a korabeli olasz nyelvű helyi sajtó a magyarosítás egyik eszközeként értékelte, ám az is igaz, hogy az ország hivatalos nyelvének elsajátítása akár egy újabb kompetencia megszerzését és egy eredményesebb, szélesebb térben megvalósítható társadalmi mobilitást is elősegíthetett. Ez történt Bellasichsal is, aki előtt a magyar nyelvismeret megnyitotta az utat, hogy tanulmányait a Budapesti Tudományegyetem jogi karán folytathassa, és ügyvédi végzettséget, valamint jogdoktorátusi címet szerezhessen.¹⁰ A jogi képzettség a társadalmi presztízsen és a biztosnak ígérkező foglalkozásra való kvalifikáción kívül arra is lehetőséget teremtett, hogy Bellasich képessé vált átlátni az egész Osztrák–Magyar Monarchia fölöttébb bonyolult intézményi és jogi struktúráját, valamint a Magyar Királyság jogi viszonyaiban is biztonsággal tájékozódott.

Ehhez természetesen érettségi is kellett, amit – tekintve, hogy a fiumei m. kir. gimnázium értesítőinek névsorában 1905-től nem fordul elő a neve – Bellasich feltételezhetően már valamelyik városi középiskolában tett le. Valószínű, hogy az iskolaváltás valahogy összefüggött azzal, hogy Bellasich azonnal csatlakozott az újonnan megalakított Giovine Fiume irredenta egyesülethez, hiszen a szervezetben a városi főreáliskola történelem-, olasz- és latintanára, Silvino Gigante és fivére, Riccardo Gigante is vezérszerepet játszott. Noha Bellasich felsőfokú tanulmányai miatt csak 1913-ban tért vissza a városba, a fiumei társadalmi életből sem maradt ki. Ezt tanúsítja, hogy a Circolo Letterario, a Società Nautica „Eneo”, a Club Alpino Fiumano és a Società Filarmonico-Drammatica egyesületekbe is belépett,¹¹ és így

⁹ Erődi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnázium Értesítője, 1900–1901*. Fiume, Mohovich, 1901; Erődi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnázium Értesítője, 1902*. Fiume, Mohovich, 1903; Erődi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnázium Értesítője, 1903*. Fiume, Mohovich, 1904; Erődi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnázium Értesítője, 1904–1905*. Fiume, Mohovich, 1905. Ezt az ösztöndíjat azon olasz anyanyelvű tanulók számára létesítették 1887-ben, akik a magyar nyelvet a lehető legmagasabb szinten sajátították el. Elgondolkodtató, hogy a díjat 1893 után legközelebb csak 1904-ben osztották ki.

¹⁰ *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja, 1908–1909*. Budapest, (k. n.), 1909. 122.; *A Királyi Magyar Tudományetemen. Egyetemi beszédek, 1912–1913. tanév*. Budapest, (k. n.), 1914. 107.

¹¹ Attilio Prodam: *Gli Argonauti del Carnaro nel XX annuale dell'impresa*. Milano, Edizioni Argonauti del Carnaro, 1938. 417., 433., 455., 371. Salvatore Bellasich öccsét, Riccardót, valamint az egész

számos olyan személlyel is kapcsolatba került, akik 1918 őszén a FONT alapítói közt is felbukkantak.¹²

Bellasichot a világháború kitörésével a komoly emberhiánnyal küzdő városi tanácshoz az irredenta eszmékkel rokonszenvező Elpidio Springhetti városi titkár mellé fogalmazó gyakornokká nevezték ki.¹³ Az új beosztás nemcsak új környezetet és szakmai kihívásokat jelentett számára, hanem – egy rövid időszak kivételével¹⁴ – védettséget is a katonai behívástól. A városi ügymenet érdekében hivatkozva a polgármester, ifj. Antonio Vio podestá mentesíttetni tudta őt a frontszolgálattól.¹⁵ Bellasich mégsem maradhatott sokáig szülővárosában, mivel Olaszország 1915-ös hadba lépése után pár nappal a magyar határrendőrség olasz irredenta röpiratok csempészete miatt letartóztatta, majd több autonomista és/vagy irredenta városatyával (későbbi FONT-taggal) együtt Kiskunhalasra internálták.¹⁶

Bellasich 1918 októberében tért vissza Fiumébe, ahol néhány hét leforgása alatt egyszerű fogalmazóból fontos pozícióba került. Beválasztották a város autonóm képviselő-testületéből, a Rappresentanzából az 1918. október 29-én megalakult FONT-ba, és ennek titkárává (tanácsjegyzőjévé) is megteették, továbbá a másnapi proklamációt is felolvashatta.¹⁷ Nagy szerepet játszott az olasz csapatok Fiumébe hívásában, ami nélkül a FONT hatalomra jutása nem valósulhatott volna meg.¹⁸ A kikötőváros hovatartozásának ügye azonban még így sem dőlt el a nagyhatalmak tanácstalansága és informálatlansága miatt.

Fiume az érdekek kereszteződésében

Tehát miként az Osztrák–Magyar Monarchia struktúrája sem egyik napról a másikra tűnt el, úgy Fiume sem vált azonnal „cittá italianissimává”, bármennyire is törekedett arra a FONT, hogy a kikötővárost annak láttassa. Mi több, még D’Annunzio sem közvetlenül az utolsó fiumei magyar kormányzó, Jekelfalussy Zoltán 1918. október 29-i hirtelen távozását követően költözött be a kormányzói palotába. Már csak azért sem, mert Jekelfalussy nem d’Annunzióinak, de még csak nem is a FONT tagjainak

családját beléptette a szervezetbe.

¹² Ivan Jeličić: *The Political Elites in Fiume and its' Challengers, 1918–1924*. Kézirat. (é. n.)

¹³ Državni Arhiv u Rijeci (Rijeka = DAR) JU 5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok (= JU 5) 1460. eln./1918. 65. d. Megjegyzendő, hogy később Bellasich saját ügyvédi irodát nyitott.

¹⁴ Bellasichot végül csak 1918-ban hívták be, mikor is betegsége miatt már a háború elején hat hónapra szabadságolták, majd később további felmentését kérvényezték. DAR JU 5. 1460. eln./1918. 65. d.

¹⁵ DAR JU 5. 994. eln./1914. I. Betétív a 994. eln. 1914. F. Korm. sz-hoz. 46. d.

¹⁶ Salvatore Samani: *Dizionario biografico Fiumano*. Dolo–Venezia, Istituto Tipografico Editoriale, 1975. 35.

¹⁷ Bellasich hamarosan az újonnan létrehozott fiumei hitelbank igazgatóságába is bekerült. Lásd: Ordasi (2019): i. m. 233.

¹⁸ Samani (1975): i. m. 35–36.

adta át a hatalmat, hanem a Délszláv Nemzeti Tanács képviselőinek. A Délszláv Nemzeti Tanács fiumei regnálása csak két héttel később ért véget, amikor szövetséges csapatok szállták meg a várost, amelyek olasz nyomásra utat engedtek a FONT kormányzásának. Ugyanakkor felmerül a kérdés: vajon a FONT milyen formában és legitimációval gyakorolta a (polgári) hatalmat Fiumében, milyen politikai elképzelései voltak, és egyáltalán honnan, milyen kritériumok alapján verbuválódtak a tagjai?

Ahogy azt Fiume esete is példázza, nem minden kérészállam akart az önállóság útjára lépni. Az október 30-i fiumei proklamáció sem egy új állam kikiáltásáról szólt, hanem a város csatlakozásáról az olasz anyaországhoz.¹⁹ Az egyesülésre a FONT a wilsoni önrendelkezési elvben és a város *corpus separatum* mivoltában találta meg a jogalapot, garanciaként pedig az Amerikai Egyesült Államok – mint a szabadság és az általános demokrácia édesanyja – védnöksége alá helyezte Fiumét. Legalább ennyire fontos, hogy a FONT saját fennállását is csak ideiglenesen, az unió kivívásáig tekintette létjogosultnak.²⁰ Jóllehet a Fiume-kérdés elhúzódásával ez az átmeneti időszak is jócskán kitolódott. Ezzel kapcsolatban három tényezőt érdemes megemlíteni.

1. Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok először 1918 decemberében tett kísérletet a Fiume-kérdés megoldására, amikor a kikötőváros független állammá nyilvánításáról döntöttek.²¹ Ehhez egy alkotmánytervezet kidolgozásával a FONT is hozzájárult, ám ezt a rendezést csupán az olasz annexióig vélte fenntarthatónak. Szintén problematikus volt, hogy bár az 1872-es statútum értelmében a fiumei városi uralmi elit látszólag birtokolta az önálló állami fejlődést biztosító jogi és intézményi eszközöket, erre a feladatra sem a FONT, sem a lokális társadalom még nem állt készen. Ez abban is megnyilvánult, hogy a helyiek körében, ideológiai különbségektől függetlenül, általános meggyőződés volt, hogy Fiume egy erős háterszág nélkül nem életképes, ezért egy bábáskodó háttérhatalom támogatására szorul. Az adott viszonyok között az Osztrák–Magyar Monarchia ernyőszerepének betöltésére és a Magyar Királyság beruházó és fejlesztő funkcióinak ellátására – anyagi, gazdasági, kulturális és stratégiai okokból egyaránt – az Olasz Királyság tűnt a legalkalmasabbnak.²²

¹⁹ Giovanni Stelli: *Storia di Fiume*. Pordedone, Biblioteca dell'immagine, 2017. 220. Megjegyzendő, hogy Danilo Massagrande a Rappresentanzából megalakult FONT-ot tekinti a független Fiume első kormányának. Ordasi (2019a): i. m. 85., 188. Fiume Olaszországhoz való csatlakozásának tervét a szabadkőműves és autonomista városi képviselő, Giovanni Rubinich építész vetette fel.

²⁰ Proclama. Il Consiglio nazionale italiano di Fiume. In Danilo Massagrande (szerk.): *I verballi del Consiglio Nazionale Italiano di Fiume e del Comitato Direttivo, 1918–1920*. Roma, Archivio Museo Storica di Fiume, 2014. 13. Ez nem számított egyedi esetnek, hiszen a Consiliul Dirigent (Erdély, Bánság és Partium kormányzótanácsa) is hasonló célokat fogalmazott meg.

²¹ Karpowicz (2019): i. m. 22.

²² William Klinger: *Germania e Fiume. La questione fiumana nella diplomazia tedesca (1921–1924)*. (Fonti di studia per la Storia Patria della Venezia Giulia. Serie Prima: Fonti Vol. XIII/2011.) Trieste, Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, 2011.

A fiumeiek többsége viszont feltehetően nem egyszerű annexióban gondolkodott, hanem az olasz államon belüli autonóm státusz kivívására törekedett a város autonómiájának és kiváltságainak átörökítésével. Miként Dominique Reill rámutatott, felfogásukban a lokalitás, a városhoz fűződő lojalitás, a személyes és csoportérdekek előrébb álltak, mint az olasz nemzet és nemzetállam felé irányuló szimpátia vagy feltétlen ragaszkodás.²³

2. ábra: Barikád egy fiumei utcán 1919-ben

Forrás: Fortepan / Schmal Alexandra

Mindazonáltal még az egyszerű unió megvalósítása is számos akadályba ütközött, mivel az 1915-ös londoni szerződés csak Fiume *kikötőjét* említette az Olaszországnak szánt területek közt, a városról viszont nem rendelkezett, így a világháborút követően az egész Fiume-kérdés nemzetközi szintre került. Az olasz nacionalisták nemzeti egységük kiteljesítésében, az olaszlakta területek „megváltásában”, valamint az egykori *Mare Nostrum* feltámasztásában jelölték meg céljukat, miközben a franciák közép-európai és balkáni befolyási övezetük kiterjesztésére, valamint a nagy délszláv állam megteremtésére törekedtek. Az Adria olasz beltengerré alakításának terve az angol miniszterelnököt és az egyébként is délszlávszimpatizáns amerikai elnököt szintén aggodalommal töltötte el, abban ugyanis olasz expanziós szándékot láttak.²⁴

²³ Dominique Kirchner Reill: *The Fiume Crisis. Life in the Wake of the Habsburg Empire*. Cambridge, Belknap, 2020.

²⁴ Larry Wolff: *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*. Stanford, Stanford University Press, 2020. 143–159.; Juhász Balázs: *Trianon és az olasz diplomácia*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018.

Nem alaptalanul. Ahogy a béketárgyaláson kiderült, Vittorio Orlando olasz miniszterelnök valóban késznek mutatkozott mindent megtenni Fiume megszerzése érdekében. Ugyanez viszont már nem mondható el az őt váltó Francesco Saverio Nittiről, majd Giovanni Giolittiről. Ők nagyobb lehetőséget véltek felfedezni Dalmáciában, az adriai szigeteken és egyes görög, valamint albán területekben, de még ennél is fontosabbnak tartották Olaszország társadalmi és gazdasági egyensúlyának helyreállítását.²⁵ Az olasz kormányváltások tehát Wilson politikájának kedveztek, ő ugyanis kimondottan ellenezte, hogy az önrendelkezés elvét Fiumében is alkalmazzzák, és ehelyett a kikötőváros jövőjét délszláv fennhatóság alatt vagy nemzetközi szabadkikötőként képzelte. Ezzel magyarázhatók a FONT-nak az annexió nagyhatalmi elfogadására tett kísérletei. Így hamarosan napvilágot látott André Tardieu terve,²⁶ amelyet előbb Tommaso Tittoni az olasz és nagyhatalmi érdekek összehangolására törekvő koncepciói,²⁷ végül Nitti modus vivendije követett.²⁸

2. A nagyhatalmi tervezetésekkel párhuzamosan Fiume szabadállammá nyilvánításának gondolata (brit és amerikai szorgalmazással) lokális szinten is megfogalmazódott. Az elképzelés Fiumében Ruggero Gotthardihoz, egy korábbi autonomista városatyához köthető, aki a FONT-tal és Riccardo Zanella Autonóm Pártjával szemben a horvátokra támaszkodva 1918 őszén megalapította a Fiumei Demokratikus Autonóm Pártot. Gotthardi 1919 nyarára kidolgozott koncepciójában Fiume városa és kikötője egy Fionától Portoréig terjedő határral rendelkező, nemzetköziesített, a szomszédos országok kereskedelmi és gazdasági igényeinek kiszolgálására specializálódó ütközőállamként jelent meg, amelynek intézményrendszere a brit törvénykezési és igazságszolgáltatási modell mintája szerint épült volna fel. Gotthardi szerint Fiume létezését és fejlődését csak egy új nemzetközi elit, az amerikai és brit nagyvállalkozók képesek tőkéjük kihelyezésével és kiterjedt kapcsolatrendszerük mobilizálásával szavatolni. Éppen ezért a közigazgatás élén álló kormányzót is e felvilágosult, kapitalista pénzemberek közül kell kiválasztani, akit aztán európai arisztokrata címekekkel lehetne felruházni. Gotthardi kiemelte,

²⁵ Hasonló jellegű dilemmákkal a délszlávoknak is meg kellett küzdeniük. Az ő esetükben az egyik fő konfliktusforrásnak az tekinthető, hogy a nagyhatalmak a kikötővárost nem Horvátországnak, hanem Szerbiának szánták, ami Belgrád tengeri kijáráshoz juttatását és a szerb túlsúly további növekedését vetítette elő.

²⁶ André Tardieu terve: Fiume és a hozzá tartozó részek független (ütköző)államként a Népszövetség védelme alá kerülnek.

²⁷ Juhász Balázs: *Olasz–magyar katonadiplomáciai és katonapolitikai kapcsolatok a Bethlen-kormánytól a Gömbös-kormányig*. Doktori disszertáció. Budapest, 2014. 15.; Tommaso Tittoni 1.: Fiume városa, mint corpus separatum Olaszország része, de kikötője, vasútja és a külterületei már a Népszövetség ellenőrzése alatt állnak.

Tommaso Tittoni 2.: Fiume városa jogilag önálló közigazgatási egység (állam), amelyet „Rómával” egy Olaszországhoz tartozó tengerparti sáv köt össze. A kikötő és a vasút a Népszövetség ellenőrzése alá kerül.

²⁸ Vagyis az olasz kormány hozzájárul Fiume szabadállammá alakításához, amennyiben azt olasz védnökség alá helyezik, és érvényesítheti dalmáciai, valamint albániai területi követeléseit.

hogy mivel az új globális konstellációban Fiume szerepe a nemzetközi forgalom és a tőkeáramlás biztosítása lenne, ezért hivatalos nyelve és kulturális jellegzetessége irreleváns.²⁹ Bár Gotthardi terve ebben a formában nem valósult meg, mégis jelzi, hogy Fiume jövőjét illetően már a kezdetektől fogva helyi szinten is számos alternatív elképzelés létezett, valamint ezzel összefüggésben azt is, hogy az (olasz) nacionalizmus diadala nem volt szükségszerű.³⁰

Ezt a megállapítást támasztják alá Reill és Jeličić kutatásai, amelyekből kiderül, hogy az olasz csapatok érkezéséig, az olasz nacionalista és annexió program meghirdetésével egy időben, a szocialisták is megfogalmazták saját elképzeléseiket.³¹ Többségük Fiumét egy független szocialista köztársasággá kívánta alakítani, amelyet a Harmadik Internacionálé védelme alá helyeztek volna,³² fenntartva a Habsburg-érában működtetett politikai és gazdasági összeköttetéseket.³³ Emellett valódi, a választójog széles körű kiterjesztésén alapuló népszavazás megtartását követelték, és egyértelműen elutasították a FONT azon interpretációját, amely az 1918. október 30-i kiáltványt és az azt kísérő tömegfelvonulásokat a „fiumei népakarat” megnyilvánulásaként, népszavazásként (plebiscito) állította be.³⁴ Véleményüket a helyi társadalom meghatározó része is osztotta, ami 1919 tavaszára az egyik kiváltó oka lett a FONT „belső” legitimációs válságának.

3. Ahogy a Bellasich életrajzában felbukkanó nevekből is kitűnik, az 1918 őszén megalakuló és hatalomra kerülő, magát a Rappresentanza jogutódjának tartó FONT tagjai a lokális társadalomba mélyen beágyazott szereplőknek számítottak,³⁵ és eleve a multipozicionális helyi elithez tartoztak.³⁶ Többen közülük Fiumében születtek és nőttek fel, olykor pedig még rokoni kapcsolatban is álltak egymással. Itt említhetők a magyar államhatalommal együttműködő Lega Autonoma párt fő emberei: Fiume utolsó magyar parlamenti képviselője, Andrea Ossoinack és horvát

²⁹ Ljubinka Toševa Karpowicz: *Biografia politica di un autonomista Ruggero Gotthardi. Quaderni*, 7. (1984), 1. 40–64.; Ljubinka Toševa Karpowicz: *Freemasonry, Politics and Rijeka (1795–1944)*. Washington, D. C., Westphalia, 2017. 40–64. Gotthardi elgondolásának egyes elemei 1944-ben Giovanni Rubinich Liburniai államtervezetében is visszaköszönnek. Lásd: Karpowicz (2017): i. m. 221–224.

³⁰ Erre vonatkozóan lásd: Ivan Jeličić és Dominique Kirchner Reill kutatásait.

³¹ Ivan Jeličić: *Repubblica con chi? Il movimento socialista fiumano e il giallo Sisa nel contesto post-asburgico fiumano. Quaestoria. Rivista di Storia Contemporanea*, 48. (2020), 2. 73–95.

³² Ordasi (2019a): i. m. 77.

³³ Ivan Jeličić: „Are you Serious?” Or Why the Nation-State Was Not an Obvious Option after the Downfall of the Empire in Fiume/Rijeka. *Nepostrans*, 2019. február 13.

³⁴ Jeličić (2020): i. m.

³⁵ Ordasi (2019a): i. m. 234–235. A FONT legitimációja érdekében 1919 őszéig a képviselő-testületi választásokat is az 1872-es fiumei statútum alapján tartották meg.

³⁶ Lengyel György terminológiája szerint e fogalom alatt azon személyeket értem, akik egyszerre három vagy több elitpozícióval rendelkeztek, és akik ezáltal a politikai hatalmat is jelentős mértékben birtokolták. Lásd: Lengyel György: *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén*. Budapest, Akadémiai, 2007.

származású polgármestere, ifj. Antonio Vio, akiknek szolgálataira a FONT korábbi politikai állásfoglalásuk ellenére is számított. Ossoinackot Párizsba küldték, hogy ott a FONT-ot és a város érdekeit képviselje, Viót pedig már 1918. október 30-án olasz sindacová, vagyis olaszországi polgármesterré választották.³⁷ Tehát, egyetértve Ivan Jeličić véleményével, nem egy teljesen új (ellen?)elit került hatalomra a városban. Sokkal inkább arról van szó, hogy az egyes multipozicionális lokális elitcsoportok, az adott pillanatban hol az egyik, hol a másik attitűdjükre támaszkodva, képesnek bizonyultak politikai és/vagy társadalmi befolyásukat megtartani.³⁸ Noha mint Bellasich esetében is látható, a FONT tagjainak egy része – életkor, frontszolgálat, kellő ambíció/lehetőség/támogatás hiánya miatt – sosem jutott be a Rappresentanza-ba, és/vagy korábban nem is vett részt a városi ügyek irányításában.

Egy év alatt azonban nagy változás ment végbe a testület személyi összetételében. Ebben döntő szerepe volt annak, hogy a Fiume-kérdés elhúzódásával – és az ezzel együtt járó társadalmi és gazdasági hanyatlással – az uralmi elit legitimációs válságba került, ami kedvezett a szélsőségek megerősödésének. A hangsúlyeltolódás kimondottan azután vált látványossá, hogy 1919 tavaszán a FONT-ba egyre több harctérrel visszatért, nemritkán irredenta személy is bekerült, akik az annexió megvalósítását az inkompetensnek ítélt olasz kormány helyett egyre inkább egy „megváltótól”, eleinte Sem Benellitől, majd Gabriele d’Annunziótól várták.³⁹

Gabriele D’Annunzio 1919. szeptember 12-i bevonulása és parancsnokoskodása ugyan nem hozta el az annexiót, mégis sorsdöntő változásokat eredményezett. D’Annunzio októberben feloszlatta a FONT-ot, majd ugyanezzel a névvel egy új közigazgatási szervezetet hozott létre, amelyet saját híveivel töltött fel.⁴⁰ A FONT elnöke továbbra is Antonio Grossich maradt, de a sindacoi posztra ifj. Antonio Vio helyett már Riccardo Gigantét választották. Rajtuk kívül az új FONT Végrehajtó Bizottságában belügyi delegátusként Elpidio Springhetti, pénzügyiként Idone Rudan, közoktatásügyi delegátusként pedig Salvatore Bellasich is helyet kapott, míg a katonai ügyekért Nino Host-Venturi felelt.⁴¹ Sőt, az általános képviselő-testületi tagok közé Olga Kucich, Antonia Verson trafikosnő és Nascimbeni Olga tanárnő személyében még három nő is bekerült.⁴²

³⁷ Egy hétig az elszakadt Fiumében. *Az Est*, 1918. november 8. 8.; Il dott. Vio nominato sindaco. *II Giornale*, 1918. október. 30.

³⁸ Karpowicz (2019): i. m.

³⁹ Klinger (2011): i. m. 31–32.

⁴⁰ Massagrande (2014): i. m. 1. A Rappresentanza innentől kezdve az 1919. október 21-én kiadott 6560. törvény értelmében az államhatalmat külön szekciókra osztva szintén FONT néven gyakorolta. Danilo Massagrande ezt a szervezetet „második” FONT-nak, kormány szervét pedig „második” végrehajtó tanácsnak nevezi.

⁴¹ Massagrande (2014): i. m. 398.; Ordasi (2019a): i. m. 243.

⁴² Ordasi (2019a): i. m. 238.

D'Annunzio regnálása 1920. szeptember 8-án ért a zenitjére, amikor is az olasz–jugoszláv egyezkedések fenyegető hatására kikiáltotta a Carnarói Olasz Kormányzóságot, a FONT, majd annak Végrehajtó Bizottsága funkcióját vesztve beszüntette működését.⁴³ Ez az állapot azonban nem tartott sokáig: 1920 karácsonyán az olasz királyi haderő bevonulása következtében D'Annunzio államalakulata kártyavárként omlott össze, a FONT pedig ideiglenesen újfent magára öltötte állami jogköreit.⁴⁴

Állammá válás?

A fentiek kapcsán joggal merül fel a kérdés, minek lehet nevezni a FONT által meghatározott időszakot, és egyáltalán hogyan lehet értelmezni a testület tevékenységét és hatalomgyakorlását. Vajon lehet-e a FONT működését egy állam kormányzásának tekinteni? E kérdések megválaszolásához szükség van az állam fogalmának definiálására.

Takács Péter szerint az állam fogalmát általában formálisan a népesség, a közhatalom és a terület egybekapcsolásával, illetve társadalmi, jogi és politikai szempontok alapján írják le, és többnyire az adott területen élő emberek közösségeként, politikai társulásaként fogják fel. Ezért különösen nagy jelentősége van az államiség szimbolikus kifejezésének, amivel az adott társadalom egyértelműen elhatárolja magát más hasonló entitásoktól. Ez általában az olyan, mindenki számára érzékelhető jelekkel történik, mint az önálló terület behatárolása, útlevelek és (saját) pénz kibocsátása, illusztris személyek önhatalmú kijelölése, közutak és egyéb stratégiai intézmények építése, ellenőrzése, valamint saját hivatalos nyelv és állami jelképek (címer, zászló, himnusz) választása.⁴⁵

Takács ezzel egyben azt is jelzi, hogy az államnak intézményi értelmezései is léteznek, illetve, hogy ezek közül van, amelyik szándékosan az állam fő funkcióit állítja a középpontjába. Ezekben a megközelítésekben az államok fő feladatai: 1. a már létező társadalmi és tulajdonviszonyok, valamint a már elismert jogok fenntartása; 2. az állam kommunikációs infrastruktúrájának megteremtése és fejlesztése; 3. a társadalom számára nélkülözhetetlen gazdasági, termelési és kereskedelmi feltételek szavatolása és szabályozása; 4. a társadalom megvédése a külső és belső ellenségekkel szemben. Takács ezzel együtt Kant instrumentális államfelfogására is felhívja a figyelmet, amely az államot állapotnak és normatív eszmének tekinti, és a társadalom által kitűzött célok elérésének eszközeként és/vagy végrehajtójaként kezeli. Takács szerint ez a felfogás elsősorban az „álmodozók, reformerek és

⁴³ Massagrande (2014): i. m. 1.

⁴⁴ Massagrande (2014): i. m. 1–5.

⁴⁵ Takács Péter: Az állam fogalma. In Smuk Péter (szerk.): *Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások*. Győr, Széchenyi István Egyetem, 2014. 28–48.

diktátorok” között élvezett népszerűséget, mivel a modern társadalmakban szinte bármilyen célt ki lehet tűzni, és „csak” mozgósítani kell a tömeget.⁴⁶

A kérészállamok gyakran ténylegesen magukon viselték az állammá fejlődés főbb jellegzetességeit.⁴⁷ Célokat határoztak meg, konkrét lépéseket tettek az állam fentebb ismertetett funkcióinak ellátására, és szimbolikusan is formát öltöttek. Eképpen a legtöbb esetben nem maradt el az állammá alakulás ünnepélyes kikiáltása, egy alapítóirat megfogalmazása és közszemlére bocsátása, a tartomány-népgyűlés összehívása, az alkotmány és egy újabb jogrend kidolgozása, valamilyen karhatalmi szerv felállítása, a közellátást biztosító főbb intézmények és erőforrások. Illetve egy saját nyelv választása, továbbá egy egyéni jelképrendszer megalkotása és annak szimbolikus ténfoglalása.⁴⁸

Az állammá válás folyamata általában a célok, eszmények megfogalmazásával kezdődött, amit szimbolikus megjelenítés és egy mobilizáló és legitimitást kereső szakasz követett. Ennek részeként a hatalomra törők csoportja minél nagyobb erőkoncentrációt próbált felmutatni és meggyőzni a lakosságot kompetenciájáról, életképességéről. Ezt a törekvést gyors és látványos intézkedésekkel lehetett keresztülvinni, amelyek azonban az évtizedes szokásokat, paradigmákat már nem tudták rögtön felváltani. Ezáltal bár a „bukott” rendszer struktúrája kétségtelenül folyamatosan változott, annak szisztematikus átfőrmálása, esetleges lebontása már csak egy viszonylag nyugodt, konszolidált helyzetben valósulhatott meg. Ez egyben azt is jelenti, hogy semmi meglepő nincs abban, hogy a kérészállamok többségében az Osztrák–Magyar Monarchia örökségének számos eleme fennmaradt, illetve hogy az uralomra jutó elitek problémái és válságkezelési stratégiái nagy hasonlóságot mutatnak a korábbi mérvadó körökéivel.⁴⁹

Ezek a megállapítások Fiume esetében is megállják a helyüket. Már 1918. október 29-én megkezdődött az utcák, közterek fellobogozása és átnevezése, miközben a Rappresentanza rendkívüli gyűlésén FONT-tá alakulva egy kormánysszervvé alakult. Ezt másnap a proklamáció követte, illetve a „polgári gárda” felállítása, ami a közbiztonság védelmét szolgált. ⁵⁰ A hatalomra jutás és az állammá szerveződés folyamatában ugyanakkor némi fáziseltolódást, dinamikai törést okozott a Délszláv

⁴⁶ Takács (2014): i. m. 28–48.

⁴⁷ Lásd Ablonczy Balázs bevezető tanulmányát kötetünk 19. oldalán.

⁴⁸ Ablonczy Balázs: *Ismeretlen Trianon*. Budapest, Jaffa, 2020. 145.

⁴⁹ Itt a lakásínséget, az ellátási, közlekedési és kommunikációs zavarokat érdemes megemlíteni, de párhuzamos igazgatások kialakulása, valamint a többrétű elköteleződésekkel és lojalításokból fakadó konfliktusok szintén meghatározók voltak. Ez utóbbiak legmarkánsabban a hűségeskü letételének kérdésében öltöttek testet. Igaz, erre vonatkozóan Fiumét kivételssé tette, hogy az 1919-es Fülep-féle egyezmény értelmében a FONT beírte főhatalmának írásbeli elismerésével és egy általános hivatali esküvel. Ennek ellenére a hatalomváltások Fiumében is az előző rendszer nélkülözhetetlennek ítélt tisztviselők legalább ideiglenes megtartásával és a korábbi közigazgatási és jogi struktúra átmeneti megőrzésével mentek végbe. Vö.: Ablonczy (2020): i. m. 164–166.

⁵⁰ Ordasi (2019a): i. m. 58.

Nemzeti Tanács tizenkilenc napos regnálása, ami miatt a FONT csak november végétől láthatott neki az erőforrások, épületek és intézmények kisajátításának,⁵¹ a helyben maradt magyar állami hivatalnokok szelektált átvételének és a valuta-kérdés mérsékelt eredményeket hozó rendezésének. Azaz csak ekkor kerültek olyan jogosultságok a FONT kezébe, amelyekkel beleavatkozhatott a társadalom életébe, és diszponálhatott a város materiális, szellemi és humán erőforrásai felett. Így nem meglepő, hogy a FONT intézkedéseiben megjelentek az elkésettől, lemaradástól való félelem és a kapkodás jelei, és hogy rendeletek, utasítások garmadáját zúdította a lakosságra, hogy Fiume olasz annexióját mihamarabb elismertesse.⁵²

3. ábra: A Rječina lerombolt vasúti hídja

Forrás: Fortepan / Schmal Alexandra

Erre a nemzetközi közvélemény meggyőzése tűnt a legalkalmasabb eszköznek. Vagyis annak bizonygatása, hogy a többnemzetiségű Fiume nyelvileg, etnikailag és kulturálisan mindig is olasz volt. Ekképpen tovább folytatódott a város látszólagos olasz karakterének kidomborítása, és a FONT nagy elánnal látott hozzá a különböző nyelvi és demográfiai statisztikák megmásításának, valamint a sírköveken és anyakönyvekben található nevek olaszosításának. Mint Reill kutatásaiból ismeretes,

⁵¹ Már csak azért is, mert a Délsláv Nemzeti Tanács szintén azonos mechanizmusok szerint működött.

⁵² Lásd: *Egan Lajos naplója* és az *I verbali* erre vonatkozó részeit.

ezt Bellasich frappánsan „a holtak népszavazásának” nevezte.⁵³ Szintén hasonló célokat szolgált az egykori szláv vagy német származásra utaló vezetéknevek olaszosítása, amelyről a FONT 1919 tavaszán már törvényt is alkotott. Jóllehet Reill felhívja a figyelmet, hogy Antonio Grossich és Salvatore Bellasich „szlávok” családnévének megőrzése már azt példázza, hogy a FONT rendelkezéseit még a Végrehajtó Bizottság alapemberei sem feltétlenül hajtották végre.⁵⁴

A szimbolikus intézkedések mellett döntő szerep jutott a praktikus, összetettebb, a mindennapi életre hatást gyakorló eljárások foganatosításának is. A FONT azonnal betiltotta a magyar, horvát és német nyelvű sajtót,⁵⁵ elrendelte a közigazgatás kizárólag olasz nyelvű vezetését (ami viszont a gyakorlatban nem feltétlen valósult meg), valamint átvette a magyar állami iskolák ügyeinek igazgatását, és kísérletet tett arra is, hogy pillanatnyi érdekei szerint ne csak saját alkalmazottjainak körét, de az egész város társadalmát „megválogassa”. Ennek érdekében a FONT átmenetileg feloldotta a fiumei illetőség megszerzéséhez szükséges komoly előfeltételeket, és gyakorlatilag az egész lakosságot illetőségének megújítására vagy annak kérvényezésére kötelezte.⁵⁶ Ez az intézkedés egyben lehetővé tette a fiumei olaszság számarányának meghatározását és felnagyítását, valamint a támogatásra szoruló, illetve a dekadensnek, veszélyesnek tartott személyek beazonosítását és kirotálását. A szűrés, a szelekció, a javak újraelosztásának és az illetőség odaítélésének kritériumai 1919 tavaszától feltűnően szigorodtak. Ahogy Reill kimutatta, a FONT még D’Annunzio főtisztjeit is vonakodott illetőséggel felruházni: nekik – ha csak tehette – inkább „fiumei állampolgárságot” adott.⁵⁷

Az illetőségi kérdés szigorodása részben az olasz kormány blokádjaitól sújtott Fiume hanyatló gazdasági és infrastrukturális helyzetére vezethető vissza, részben pedig a város mind kétségbeejtőbb nemzetközi megítélésére. Szintén mérvadó tényezőként említhető a FONT városvédelmi mechanizmusa is, amellyel a lokális társadalmat próbálta megoltalmazni a külső és belső fenyegetésekkel szemben. Ennek megfelelően a FONT már D’Annunzio érkezése előtt saját milíciát szervezett Nino Host-Venturi vezetésével, mind komolyabb társadalmi kontrollt vezetett be, és egyre

⁵³ Reill (2020): i. m. 145–147.

⁵⁴ Reill (2020): i. m. 205.

⁵⁵ Ordasi (2019a): i. m. 78.

⁵⁶ Ordasi (2019a): i. m. 90.

⁵⁷ Reill (2020): i. m. 134–178. A fiumei illetőség egy szűkebb, a helyi elitcsoportok szemében kiváltságosabb, a városi „igazi” közösséghez tartozást jelentette, míg a fiumei állampolgárság egy jóval általánosabb, kevesebb jogosultsággal járó fogalmat jelentett, amibe az újonnan érkezettek is beletartozhattak. A két kategória megkülönböztetése az értékkülönbségek mellett fontos minőségbeli eltérést is takart, és egyben defenzív módon csoportvédő és szelekciós eszközként is funkcionált. Így a fiumei illetőség fenntartását a politikai megfontolások mellett a szerény gazdasági erőforrások és munkalehetőségek, valamint a romló egzisztenciális viszonyok is indokolták, segítségével ugyanis a FONT könnyebben megvédelmezhetette a helyi lakosság érdekeit. Példának okáért könnyebben kaptak állást, esetleg valamilyen szociális támogatást.

határozottabban lépett fel a „felesleges”, csak terhet jelentő és/vagy kártékonynak ítélt csoportosulások, személyek ellen. Őket gyakran illetőségüktől is megfosztotta, és a városból is kiutasította.⁵⁸ Ilyennek számítottak a különböző fegyveres testületek tagjai, a munkanélküliek és/vagy az elég keresettel nem rendelkező személyek, a „jugoszláv nézeteket követők”, a „bolsevisták”, sőt a FONT politikáját bírálók és az Autonóm Párt Riccardo Zanella körül tömörülő városatyái is.

Ez utóbbi nagy fordulatot jelentett, mivel a világháború kitörése előtt Zanella az Autonóm Párt vezéréként Fiume egyik legbefolyásosabb politikusa volt. Sőt, mivel Zanellát 1915-ben Wickenburg István fiumei kormányzó közbenjárására szállították a keleti frontra, népszerűsége a világháború alatt is növekedett, amihez Olaszországba való szökése és a kikötőváros érdekében kifejtett erőfeszítései szintén hozzájárultak. Így amikor 1918 őszén Zanella visszatért Fiumébe, mártírként és hősként ünnepélyes körülmények közt köszöntötték,⁵⁹ a FONT pedig Bellasich kezdeményezésére még ahhoz is hozzájárult, hogy mint a „fiumei ügy egyik legbuzgóbb támogatóját” teljhatalmú megbízottjaként az antant és az Egyesült Államok képviselőivel való tárgyalással bízzák meg.⁶⁰

Miként Bellasich és Zanella 1919. augusztus végi vitája is felfedi, Zanella és a FONT viszonyában a változás személyi és hatalmi különbségekre vezethető vissza. Ez egyrészt a FONT és a municípium szerepének megítélésében mutatkozott meg. Azaz abban, hogy míg Bellasich úgy vélte, hogy a tanácsnak a Fiume-kérdés teljes rendezéséig együtt kell maradnia, addig Zanella azt hangoztatta, hogy a FONT létjogosultságáról a Rappresentanzának kell döntenie, nem pedig egy „egyszerű polgárának”: Bellasichnak vagy bármely másik városatyának.⁶¹ Másrészt, Zanella egyre látványosabb marginalizálódásával párhuzamosan mind nagyobb fogékonyságot mutatott a nagyhatalmak szabadállam-koncepcióinak elfogadására.⁶² Ez viszont már kimondottan nyílt provokációnak, megbocsáthatatlan bűnnek számított a FONT, majd D’Annunzio szemében is.⁶³ Mindennek következtében a FONT 1919 nyarától mindent megtett, hogy Zanellát ellehetetlenítse és kiutasítsa, D’Annunzio pedig később nemcsak egyszerűen állandó felügyelet alá helyeztette, de némi nyomás-

⁵⁸ Ordasi Ágnes: Hazaszeretetből jeles? A fiumei tanárok érvényesülési stratégiái és lehetőségei az impériumváltások éveiben. *Pro Minoritate*, 23. (2019b), 2. 52–92.

⁵⁹ Ordasi (2019a): i. m. 95., 98.

⁶⁰ Massagrande (2014): i. m. 19.

⁶¹ Ljubinka Toševa Karpowicz: Riccardo Zanella dall’armistizio (3–11–1918) al Trattato di Rapallo (12–11–1920) Appunti per una biografia. In *L’Autonomia fiumana (1896–1947) e la figura di Riccardo Zanella*. (Atti del Convegno, Trieste, 3 Novembre 1996.) Roma, Società di Studi Fiumani, 1997. 91.

⁶² Ordasi (2019a): i. m. 188.

⁶³ Tehát itt lényegében az Autonóm Párt alapcéljának megváltoztatását lehet látni. Innentől kezdve ugyanis a Zanellát követő hívei nem az Olaszországon belüli autonómiáért, hanem egy önálló államért küzdöttek.

gyakorlással még arra is rávette, hogy a várost az éj leple alatt elhagyja.⁶⁴ Zanella csak 1921-ben, az olasz kormány támogatásánál tért vissza Fiumébe.

Kitekintés

A Fiumei Szabadállam megalakulását általában Riccardo Zanellával, annak első elnökével kötik össze, de D'Annunzio távozása és az autonomista városatya hatalomra jutása között csaknem kilenc hónap telt el. Ebben az átmeneti időszakban előbb Antonio Grossich alakított ideiglenes kormányt, amelyben Bellasich tárca nélküli miniszterként tevékenykedett,⁶⁵ majd az Autonóm Párt és Zanella győzelmét hozó népszavazást követően Riccardo Gigante ragadta magához a hatalmat D'Annunzio exlegionáriusaira és a fasisztákra támaszkodva 1921 áprilisában. Az olasz kormány nyomására Gigante helyét végül a „mérsékelt annexionistának” tartott Bellasich vette át Fiume polgármestereként és rendkívüli olasz kormánybiztosként.⁶⁶

Az olasz kormány választása alkalmazkodóképessége és többértű elköteleződése miatt esett Bellasichra. Ez elsősorban abban mutatkozott meg, hogy bár ő is úgy vélte, hogy önálló államként Fiume életképtelen, elfogadta a rapallói szerződés pontjait, és a környező országokkal békés, jószomszédi viszony kialakítására törekedett.⁶⁷ Fő céljának Fiume kereskedelmének és gazdaságának helyreállítását tekintette, így Magyarországgal is szoros gazdasági együttműködést tervezett.⁶⁸ Ezért támogatta a magyar vezetésű és nyelvű fiumei elemi és gimnáziumi osztályok és budapesti bankok helyi fiókjainak fennmaradását,⁶⁹ és folyt bele a különböző gazdasági vállalatok tevékenységébe. Részt vett a „La Fiumana” közlekedési biztosító társaság és a „Fiume” megalapításában, majd az Ásványiolaj Finomító Részvény Társaság még magyar tulajdonban lévő részvényeinek megszerzésével a R.O.M.S.A.⁷⁰ létrehozásában.⁷¹ Emellett szintén összeköttetésben állt a Mauthner Ödön Magtermelő és Magkereskedelmi és a Keletmagyarországi Villamossági Részvénytársasággal,⁷² és bekerült a Ganz és Társa Danubius fiumei

⁶⁴ Ordasi (2019a): i. m. 234–235.

⁶⁵ Daniel Patafa: Privremene vlade u Rijeci (listopad 1918. – sijecanj 1924.). *Časopis za Suvremenu Povijest*, 38. (2006), 1. 213.; Megalakult a fiumei ideiglenes kormány. *Kis Ujság*, 1921. január 20. 3. A kormány tagjai voltak még: Antonio Grossich dr. elnök és külügy. Elpidio Springhetti dr. belügy, Rudan pénzügy, Rubinich mérnök kereskedelem és közlekedésügy, Natale Stiglich dr. igazságügy, Nino Host-Venturi kapitány honvédelem, Marassi munkaügy, Depoli tanár közoktatásügy, Bellasich dr. tárcanélküli.

⁶⁶ Klinger (2011): i. m. 162. 1921. április 28-tól június 13-ig.

⁶⁷ Fiume új szindákója Fiume jövőjéről. *Az Est*, 1921. február 17. 4.

⁶⁸ Fiume teljhatalmú polgármestere a fiumei kérdéstről. *Pesti Hírlap*, 1921. május 13. 3.

⁶⁹ Fiumében maradnak a magyar iskolák. *Ellenzék*, 1924. május 23. 2.

⁷⁰ Raffineria di Olii Minerali S. A.

⁷¹ Samani (1975): i. m. 37–38.

⁷² MNL OL Z 848 Mauthner Ödön Magtermelő és Magkereskedelmi Rt. iratai. 14. cs. 77. t.

hajógyárából alakult Cantieri navali del Quarnero S. A.,⁷³ valamint az Erdélyi Magyar–Olasz Ásványolajipar Rt. igazgatóságába is.⁷⁴ Mindezek után aligha meglepő, hogy később a kikötővárosban élő magyarság még a Fiumei Magyar Segélyegylet alelnöki posztjára is megválasztotta.⁷⁵

Bellasich esetében a magyar közigazgatási rendszerben való szocializáció, a magyar nyelvtudás és a magyar elittel kialakított személyes összeköttetések különösen meghálálták magukat, de az olasz affiliációiról sem feledkezett meg. Ennek jegyében alapított családot és vállalt mind aktívabb szerepet a különböző olasz kulturális és sportszervezetekben és kezdeményezésekben.⁷⁶ Példának okáért fenntartotta kapcsolatait és állítólagos tagságát az Andrea Ossoinack vezette fiumei Sirius szabadkőművesekkel, miközben belépett az Italia Nuova nevet viselő szabadkőműves páholyba is,⁷⁷ amelynek elnökévé (!) is megválasztották.⁷⁸ Ugyanakkor Bellasich a fasisztákkal szemben már erélytelennek bizonyult, ezért Zanella 1921. október 5-i kormányalakításának feltételeit már a Rómából kirendelt katonai parancsnoknak kellett megteremtenie.

A viszonylagos nyugalom csak Fiume 1924-es olasz annexiójával érkezett el,⁷⁹ és úgy tűnik, Bellasich ebben az új rendszerben is a helyi elitkörök mérvadó személyiségének számított. Ezt már az is mutatja, hogy 1924. április 27-én őt érte a megtiszteltetés, hogy az 1918. október 30-ai proklamációt az ünneplő tömeg előtt felolvassa. Bellasich élete a II. világháború végével és Fiume jugoszláv megszállásával vett tragikus fordulatot: 1945-ben a bevonuló partizánok öccsét, Riccardót kollaborálásért vagyonelkobzással és öt év fegyházzal büntették,⁸⁰ mire ő Firenzébe, majd Salóba menekült. 1946. szeptember 25-én itt is hunyt el, így Fiume Jugoszláviához csatolását már nem élte meg.⁸¹

Konklúzió

Összességében elmondható, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása és Olaszországhoz csatolása közti hatalmi átmenet Fiumében meglehetősen összetett, több szakaszból álló és ellentmondásokkal teli folyamatként zajlott le. A birodalmi

⁷³ Kormos Gyula (szerk.): *Magyar Pénzügyi Compass*. II. 1922–1923. Budapest, Apolló, 1923. 1474.

⁷⁴ *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz*, 17. (1941–1942), 3–4. 185.

⁷⁵ MNL OL K 116. 2. cs. 514./1940. 169. és 172. lap.

⁷⁶ *Guido Generale di Fiume*, 1925. Fiume, (k. n.), 1925.

⁷⁷ Ljubinka Toševa Karpowicz: *D'Annunzio u Rijeci. Mitovi, politika i uloga masonerije*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 2007. 247.

⁷⁸ Karpowicz (2017): i. m. 210–215.

⁷⁹ Klinger (2011): i. m. 252–260.; Samani (1975): i. m. 36–37.

⁸⁰ Amleto Ballarini – Mihael Sobolevski (szerk.): *Le vittime di nazionalità italiana a Fiume e dintorni (1939–1947)*. Roma, Direzione generale per gli archivi, 2002. 224.

⁸¹ Samani (1975): i. m. 38–40.

keretek fellazulásával és a magyar államhatalom fokozatos kiszorulásával a kikötőváros nemcsak egyszerűen gazdát cserélt, hanem – például némileg Kassához hasonlóan⁸² – a bizonytalan államjogi helyzet miatt a hirtelen kialakult vákuum azt is lehetővé tette, hogy a régi és az újabb struktúrák hosszabb ideig párhuzamosan működhessenek. Így a látványos felszíni változások ellenére a főbb társadalmi, politikai, intézményi kontinuitás pedig csak lépésről lépésre szakadt meg. Ez alatt az időszak alatt Fiumében öt hatalomváltás ment végbe, és három tiszavirág-életű államalakulat is született.

Ezek közül a Carnarói Olasz Kormányzóság⁸³ és a Fiumei Szabadállam hivatalos névvel, kormányval, programmal, szimbólumokkal, nemzetközi elismertséggel rendelkezett, és a hosszú távú fennmaradás szándékával, tudatos intézkedések hatására jött létre. Ezzel szemben az időben első kísérlet, a FONT regnálása alatt elnevezés nélkül, egyfajta amorf, megfoghatatlan társadalmi és politikai képződményként, csupán „kényszerből” és kizárólag „ideiglenes jelleggel” volt hajlandó az állammá válás útjára lépni. A sors fintoraként éppen ez a különös formáció rendelkezett az önálló államisághoz nélkülözhetetlen legtöbb eszközzel, fennállásának időtartamát tekintve pedig ez bizonyult a legéletképesebbnek. Ez a megállapítás még akkor is megállja a helyét, ha Fiume kereskedelmi és gazdasági élete ebben az időben roppant nagy károkat szenvedett, és lakossága nemritkán éhezett. Míg D’Annunzio kormányzósága 112, a Zanella elnöksége alatti Fiumei Szabadállam pedig csak 149 napot élt meg, addig az „első FONT” 1918. november 23-i hatalomra kerülése és 1919. október 16-i feloszlata között 327 nap telt el, a második FONT 1919. október 26-i megválasztása és D’Annunzio Régenységének kikiáltása közötti időszak pedig 318 napig tartott. A két FONT működési ideje – Ablonczy tipologizálásával összevetve – még külön-külön is rekordhosszúságúnak számít.⁸⁴ Vitathatatlan azonban, hogy a „második FONT” uralma már a Régenység felé tendáló, előkészítő szakasz jellegét is magán viselte.

Ez még akkor is igaz, hogy mindkét FONT legfőbb céljának 1920 tavaszán sem a feltétlen és teljes önállóságot, hanem kiváltságainak és autonómiájának megőrzése mellett a város Olaszországhoz való csatlakozását/olaszországi integrációját tekintette. A FONT ezen az alapálláson csak Nitti modus vivendijének elfogadásával változtatott. Ekkorra már kénytelen-kelletlen belátta, hogy az adott körülmények közt az unió megvalósítása nem lehetséges, és a kikötőváros társadalmának sürgősen békére, nyugalomra van szüksége. Az más kérdés, hogy a felkínált feltételek nem feleltek meg D’Annunzio elvárásainak, ami radikalizálódáshoz és további fordulatokhoz vezetett.

⁸² Simon Attila: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok. *Történelmi Szemle*, 59. (2017), 4. 569–590.

⁸³ A Carnarói Olasz Kormányzóságot egyetlen állam sem ismerte el.

⁸⁴ Ablonczy (2020): i. m. 146–147.

Mindebből kitűnik, hogy az olasz nacionalizmus és annexió diadala Fiumében nem volt determinált. Mi több, már a világháború végétől számos egyéb alternatíva létezett a kikötőváros sorsát illetően – helyi és nemzetközi szinten egyaránt. Ilyennek számítottak a szocialisták programjai, a független/szabad államiságot kilátásba helyező tervezetek, és a tény, hogy még az annexiós program támogatói között is komoly nézetkülönbségek merültek fel Fiume elvart vagy remélt integrációs fokát illetően. Tehát ahhoz, hogy végül a nacionalista paradigma kerüljön előtérbe, Benito Mussolini és a fasizmus hatalomra jutása, valamint az olasz külpolitikai koncepciók teljes megváltozása kellett.

Végül Bellasich karrierívéből jól kirajzolódik, hogy akárcsak máshol, Fiumében is nagy szerep jutott a helyi elitesoportosulások alkalmazkodási képességének és reakcióinak az impériumváltások lebonyolításában, illetve az egykori corpus separatum „città italianissima”-vá alakításában. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása előtti uralmi elit viszonylag sikeresen alkalmazkodott az újabb kihívásokhoz, és akár évtizedekre is át tudta menteni pozícióját. Ezt a kontinuitást jelzi a magyar közigazgatás alatti Fiume irányításában részt vevő csoportok és a későbbi államalakulatok vezetői közt kimutatható nagymértékű személyi egyezés is. Ehhez a pozícióörzéshez remek helyzetfelismerési képességre, nagyfokú leleményességre, szerteágazó kapcsolatrendszerekre, többértű identitásokra, a rendszerek közti átjárásokra, megfelelő nyelv- és szakismeretre, valamint gyors válaszkészségre volt szükség. A városatyák ezeket a kompetenciákat a Habsburg Birodalom fennállása alatt a számos kiváltságot élvező multietnikus kikötővárosban könnyedén megszerezhették. A Monarchia rendszerében végbement szocializációjuk, kivételes jogi státuszuk és elsajátított viselkedési mintázataik pedig mentalitásukat, problémamegoldási stratégiájukat és kitűzött céljaikat is meghatározták. Fiume autonóm helyzetének visszaállításáról sokan még az annexiót követően sem mondtak le.⁸⁵

Az idő előrehaladtával azonban ez az uralmi elit fokozatosan kicserélődött, és befolyása számottevően csökkent a helyi társadalom felett.⁸⁶ Ennek a devalválódási folyamatnak az okai a Fiume-kérdés elhúzódásában és az ezzel kapcsolatos nemzetközi konfliktusokban, valamint a fasizmus uralomra jutásában lelhetők fel. Jóllehet, az igazi elitváltást és a hatalmi átmenetek lezárultát a jugoszláv partizánok 1945. májusi bevonulása és Fiume Jugoszláviához kerülése hozta el.

Felhasznált irodalom

Ablonczy Balázs: *Ismeretlen Trianon*. Budapest, Jaffa, 2020.

A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja, 1908–1909. Budapest, (k. n.), 1909.

A Királyi Magyar Tudományetemen. Egyetemi beszédek, 1912–1913. tanév. Budapest, (k. n.), 1914.

⁸⁵ Reill (2020): i. m. 225–237.

⁸⁶ Jeličić (é. n.): i. m.

- Ballarini, Amleto – Mihael Sobolevski (szerk.): *Le vittime di nazionalità italiana a Fiume e dintorni (1939–1947)*. Roma, Direzione generale per gli archivi, 2002.
- Eródi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnazium Értesítője, 1900–1901*. Fiume, Mohovich, 1901.
- Eródi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnazium Értesítője, 1902*. Fiume, Mohovich, 1902.
- Eródi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnazium Értesítője, 1903*. Fiume, Mohovich, 1903.
- Eródi Béla (szerk.): *A Fiumei M. Kir. Állami Főgymnazium Értesítője, 1904–1905*. Fiume, Mohovich, 1905.
- Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz*, 17. (1941–1942), 3–4.
- Guido Generale di Fiume*, 1925. Fiume, (k. n.), 1925.
- Jeličić, Ivan: *The Political Elites in Fiume and its' Challengers, 1918–1924*. Kézirat. (é. n.)
- Jeličić, Ivan: „Are you Serious?” Or Why the Nation-State Was Not an Obvious Option after the Downfall of the Empire in Fiume/Rijeka. *Nepostrans*, 2019. február 13.
- Jeličić, Ivan: Repubblica con chi? Il movimento socialista fiumano e il giallo Sisa nel contesto post-asburgico fiumano. *Qualestoria. Rivista di Storia Contemporanea*, 48. (2020), 2. 73–95.
- Juhász Balázs: *Olasz–magyar katonadiplomáciai és katonapolitikai kapcsolatok a Bethlen-kormánytól a Gömbös-kormányig*. Doktori disszertáció. Budapest, 2014.
- Juhász Balázs: *Trianon és az olasz diplomácia*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018.
- Karpowicz, Ljubinka Toševa: Biografia politica di un autonomista Ruggero Gotthardi. *Quaderni*, 7. (1984), 1. 40–64.
- Karpowicz, Ljubinka Toševa: Riccardo Zanella dall'armistizio (3–11–1918) al Trattato di Rapallo (12–11–1920) Appunti per una biografia. In *L'Autonomia fiumana (1896–1947) e la figura di Riccardo Zanella*. (Atti del Convegno, Trieste, 3 Novembre 1996.) Roma, Società di Studi Fiumani, 1997.
- Karpowicz, Ljubinka Toševa: *D'Annunzio u Rijeci. Mitovi, politika i uloga masonerije*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 2007.
- Karpowicz, Ljubinka Toševa: *Freemasonry, Politics and Rijeka (1795–1944)*. Washington, D. C., Westphalia, 2017.
- Karpowicz, Ljubinka Toševa: The „State of Rijeka” of the Italian National Council (23 November 1918–12 September 1919). In Angela Ilic – Florian Kühner-Wielach – Irena Samide – Tanja Žigon (szerk.): *Blick ins Ungewisse: Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum 1917 und danach*. Regensburg, Friedrich Pustet, 2019.
- Klinger, William: *Negotiating the Nation: Fiume – From Autonomism to State Making (1848–1924)*. Doktori disszertáció. Florence, 2007.
- Klinger, William: *Germania e Fiume. La questione fiumana nella diplomazia tedesca (1921–1924)*. (Fonti di studia per la Storia Patria della Venezia Giulia. Serie Prima: Fonti Vol. XIII/2011.) Trieste, Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, 2011.
- Kormos Gyula (szerk.): *Magyar Pénzügyi Compass. II. 1922–1923*. Budapest, Apolló, 1923.
- Lengyel György: *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén*. Budapest, Akadémiai, 2007.
- Ordasi Ágnes: *Modellváltások a fiumei kormányzóság feladat- és hatásköreinek meghatározásában – Centralizációs stratégiák Fiumében*. Segédlet a fiumei kormányzóság repertóriumához. Kaposvár, MNL Somogy Megyei Levéltár, 2018.
- Ordasi Ágnes (szerk.): *Egan Lajos naplója. Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920)*. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019a.

- Ordasi Ágnes: Hazaszeretetből jeles? A fiumei tanárok érvényesülési stratégiái és lehetőségei az impériumváltások éveiben. *Pro Minoritate*, 23. (2019b), 2. 52–92.
- Ordasi Ágnes: Térfoglalás. A fiumei (?) Delta megszerzésének stratégiái. *Urbs*, 14. (2020). 47–68.
- Patafa, Daniel: Privremene vlade u Rijeci (listopad 1918. – siječanj 1924.). *Časopis za Suvremenu Povijest*, 38. (2006), 1.
- Proclama. Il Consiglio nazionale italiano di Fiume. In Danilo Massagrande (szerk.): *I verballi del Consiglio Nazionale Italiano di Fiume e del Comitato Direttivo, 1918–1920*. Roma, Archivio Museo Storica di Fiume, 2014.
- Prodam, Attilio: *Gli Argonauti del Carnaro nel XX annuale dell'impresa*. Milano, Edizioni Argonauti del Carnaro, 1938.
- Reill, Dominique Kirchner: *The Fiume Crisis. Life in the Wake of the Habsburg Empire*. Cambridge, Belknap, 2020.
- Samani, Salvatore: *Dizionario biografico Fiumano*. Dolo–Venezia, Istituto Tipografico Editoriale, 1975.
- Simon Attila: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok. *Történelmi Szemle*, 59. (2017), 4. 569–590.
- Stelli, Giovanni: *Storia di Fiume*. Pordedone, Biblioteca dell'immagine, 2017.
- Takács Péter: Az állam fogalma. In Smuk Péter (szerk.): *Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások*. Győr, Széchenyi István Egyetem, 2014.
- Wolff, Larry: *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*. Stanford, Stanford University Press, 2020.

Levéltári források

- DARJU 5. 994. eln./1914. I. Betétív a 994. eln. 1914. F. Korm. sz-hoz.
- DARJU 5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok. 1460. eln./1918.
- MNL OL K 116. 2. cs. 514./1940.
- MNL OL Z 848 Mauthner Ödön Magtermelő és Magkereskedelmi Rt. iratai.

Hírlapok

- Beszélgetés Fiume utolsó magyar országgyűlési képviselőjével. *Világ*, 1925. október 1.
- Fiume teljhatalmú polgármestere a fiumei kérdéstről. *Pesti Hírlap*, 1921. május 13.
- Il dott. Vio nominato sindaco. *Il Giornale*, 1918. október 30.
- Egy hétig az elszakadt Fiumében. *Az Est*, 1918. november 8.
- Megalakult a fiumei ideiglenes kormány. *Kis Újság*, 1921. január 20.
- Fiume új szindákója Fiume jövőjéről. *Az Est*, 1921. február 17.
- Fiumében maradnak a magyar iskolák. *Ellenzék*, 1924. május 23.

The Case of a Small City Council with the Large International Confusion

This paper sheds light on the political and social situation and the transfer of power in Fiume after World War I. Specifically, the paper aims to fulfil two tasks. First, it identifies the fundamental features of statehood in the period between the collapse

of the Austro–Hungarian Monarchy and the declaration of the Italian Regency of Carnaro. Second, it assesses whether the Italian National Council of Fiume fulfilled these requirements. This study also reconstructs the main aims of local elite groups, how they imagined the future of Fiume, and the strategies they chose in order to adapt to the altered international circumstances. The paper addresses these questions through sources related to the career of a local alderman, Salvatore Bellasich.

A muraszombati Szapáry-kastély a 19. század végén

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Klösz György fényképei